

Moholy, ápril 24.

T. szerkesztő úr!

A bácskai izr. hitközségek közt legelőbb is *Baján* akadunk a haladás, felvilágosodottság és a jobb utáni törekvésnek legelső nyomaira. Mióta egy, a szabadelvűség és haladásnak hódoló eljáróság választatott, meglepő szellemi átalakulás mutatkozik e községben, bár tagadhatatlan, hogy a merev orthodox párt középkori elveivel e nemes törekvéseket szóval és tettel aláásni törekszik; de hiába fáradozik néhány szenteskedő a *nép-felvilágosodás* folyamát régi medrébe vissza szorítani.

Vajha ezt a *tiszai vidékről* is állíthatnók! Amde itt, nevezetesen *Ada*, *Moholy* és *Petrovaszellán* a vakbuzgók serege mint százfejű hydra úté fel tanyáját. Vidékünk, fájdalom, az ég oly férfival áldotta meg, ki a korszellem intelmeinek daczolja, minden haladás és újításnak elene szegül és hitsorsosait szellemi vakságban akarja fogva tartani. Szükségtelen őt megneveznem, ősméri azt úgy is, de utolsó tényét kell hogy regisztráljam.

Az adai izr. fiatalság, a derék és művelt *Adler D.* fiatal kereskedő buzdítására, olvasó kör létesítését hozta javaslatba, mely dr. *Pollak* és *Adler* urak fáradszónak buzgalma folytán meg is alakult. A kör a jótékonyágnak utat akarván törni, elhatározta, hogy minden szombaton külön „Minjant” rendezend és a thora felolvasásánál bejövő pénz szegény hajadonok kiházasítására fog fordíthatni. Amde alig hogy a fent jelzett egyén e törekvésekről értesült, azt terjesztette, hogy ezzel a fiatal emberek a nők kegyét akarják elnyerni és midőn látná, hogy mind ez nem használ, és hogy az olvasó kör ennek daczára is megalakul, a hitközség előljáróságát kezdte bujtogatni, hogy az isteni tisztelet külön megtartását tiltsa be s vétesse el a fiatalságtól a thorát. Az előljáróság az isteni tisztelet folyama alatt ezt végbe is akarván vinni, kevésbe múlt, hogy a szent hely kocsmai verekedés színhelyévé nem lőn. — Mikor fog már az idő elérkezni, midőn a társadalom tagjai mindnyájan egy és ugyanazon célra, az erkölcsök nemesítésére fognak törekedni!

Ha valahol, úgy bizonyosan itt helyén volna, ha a kormány nyilvános iskolák szervezését kezdeményezné. Mert nem a nép, mely itt is mint mindenütt a szép és hasznosnak könnyen hódol viseltetik ellenszenvvel a nyilvános iskolák iránt, hanem néhány szenteskedő, a sötétség eloszlását féltő népláplító. *Pollak Armin* földbirtokos Moholyan a sötétség embereivel bátran szembe szállt, és már több év előtt a kormánynál nyilvános iskolák életbe léptetését sürgette; de becsületes törekvése a fondorkodók által semmivé tétetett. Hol a nemes törekvésnek álnokság és tudatlanság állja el az útját, ott a közügy iránti szeretet nehezen tud meghonosulni. — Mikor végzik be pályafutásukat azok, kik a nép és képviselői közt az egyetértés szent kapesát széttörni és a bizalmatlanság s egyenlenség konkolyát elhinteni akarják!

R. M.

B. Gyarmat, ápril 14-én

Tisztelt szerkesztő úr!

Becses lapja t. olvasói előtt nem lesz ismeretlen dolog, hogy izr. községünk gyúpontját képezi azon elemeknek, melyek az óhitt zsidó vallásosság érdekeit oly értelemben szeretnék tolmácsolni, mintha minden zsidó kötelességeihez tartoznák, a majdan egybehívandó congressusban oly álláspontot kivívni, mely — az igaz hit tévutrá terelésével — az orthodoxok hiú ábrándjait létesítendi.

Az ügyek illetén állásánál nem igen lehet azon csodálkoznunk, ha csak hosszú vajadás után találkoztak e községben oly férfiak, kik a haladás jelszavát tüzték ki zászlójukra. Oly községben, hol eddigelé majdnem

kivétel nélkül a vakbuzgalomnak töményeztek, kettőztetett örömmel kell üdvözlőnk a fölvilágodottság megváltóit. Mint mindenütt, úgy itt is a korszellemnek természetek bajnokai, — és nagy örömmel regisztrálhatom a helybeli haladó párt mai ülésének azon örvendetes eredményét, mely szerint határozattá emeltetett, hogy a községben az isteni tisztelet körül eddigelé divó és a rossz szokás által szentesített kinövések gyökeres megszüntetése iránt rögtön folyamodás nyujtassék be a község előljáróságához, és a külső reform keresztülvitele egyesült erővel segítessék elő.

Annak idejében az eredményről is fogom értesíteni.

S. J.

Kapuvár, ápril 20-án.

T. szerkesztő ur!

A közelmúlt peszach-ünneptünk utolsó napján, ideiglenes imaházunkban, melyben Isten igéi igen ritkán hirdettetnek, alkalmunk volt egy korszerű és jeles szónoklatot hallani, nem a mi rabbinktól, hanem *Rosenzweig* Adolftól, rabbijelölt és a bécsi egyetemen bölcészettani hallgató.

Megemlékezünk e szónoklatról különösen békítő, engesztelő szelleme miatt; mert a szónok az alkalmi elmélkedésről egyenesen a mostani viszályokra tért át, élénken festvén azoknak káros voltát és vallásunk alapeszméivel való összeférhetlenségét. Békét s egységet sürget; rendet és haladást a községi életben és iskolában. Mind ezt a congressustól várja. Reményét a cultusminister urba helyezi, kinek költői érzülete és bölcészeti ítélete elég kezességet nyujtanak, hogy hitfelekezeti kultúrdekei sem fognak egynémely hatalmaskodók háborgásai folytán medrükből kiszoríthatni.

Valóban jól esett mindnyájunk lelkeinknek, hallván az úr házában a béke szózatát és a művelődés intéseit oly melgen hirdetni.

B.

TÁROZA.

A pilpul.

Vannak olvasóink közül bizonyára sokan, kik még emlékeznek ama boldog időkre, midőn az agg rabbi „sabbath haggadol” és „sabbath subah” alkalmával a szentírás felolvasása után vagy előtt a talmud bizonyos pontja körül történt új felfedezéseit (דיושים) nyilvános vitatkozás alá bocsátá; emlékeznek erre sokan már azon körülménynél fogva is, mivel eszükbe jutnak ama gyakran „föbenjáró” veszélyek, melyekben forogtak a dühös „lamdanimok” szakálai és kalapjai, ezek lévén a legvégső instantiák, melyek a legudvariatlanabb módon használtattak fel eszközökül a szelleműs érvek „kézzel foghatókká” tételére. Az ilyen módszer szerint történő nyilvános theologiai vitatkozások, helyesebben veszekedések, nevezettek „pilpulnak”.

De ki birná tüzetes definitióját adni a „pilpulnak” olyanok számára, kik nem valának oly szerencsések, hogy szemtanui lehessenek a mai világban már csak privatkörökre szorított tudományos (?) vitatkozásnak. A legkőrmönfontabb logicus is zavarba jutna, ha a pilpul definitióját kérnék tőle. Grätz is csak így értékezi: „Ámbár a talmudnak ily módon történő tárgyalatása egy külön elnevezést is nyert, még sem határozható meg

annak fogalma pontosan. Az éles elmeség felhasználása a legcsekélyebb eredményekre, egy óriási palota építése porszemekre, egy combinatóféle művészet, mely bámulatra és mosolyra ragad egyuttal" (Geschichte der Juden IX. köt. 64 l.)

De, hogy az emberi elme ezen nevetséges kinövését, mely minden áron oda törekedik, hogy elefántokat kényelmesen vezethessen keresztül parányi tűfokon, kelőleg méltathassuk, tekintetbe kell vennünk ama kort, melyben keletkezett és azon körülményeket, melyek létrejövését tényezték. Megfogamzott már igen régen, de sokáig a józanság határai között maradt meg, míg egy Pollak Jakab nevű rabbi a 16. század elején a végletekig vitte a dolgot és kifejlesztette csiráit a mai nap „*pschelt, wartl, charifuth*“ nevezetek alatt a profanum vulgus által bámult, és az emberi elme legdúsabb termékeiként imádott, Lengyel- és Magyarországon pedig plane istenesített elménczkedéseknek. — Keletkezésük ideje tehát körülbelül ama korba esik, midőn a zsidók mindenütt a legkegyetlenebb üldözés tárgyai valának, midőn elzárva lőnek előttük a tudomány és művészetek templomainak kapui, midőn Európában vallási villongások dühöngének, melyek irtatlan áldozataul a semleges zsidók estek.

Ki ne ismerné a zsidóban lakozó kiváló észtehetséget, és productiv irányban nyilvánuló talentumát, melyet a leghanyagabb nevelés sem volt képes elfojtani. Mi által elégithette volna ki a tudványó zsidó természeti tehetségeit oly időkben, midőn az elnyomatás nem engedé, hogy a tudomány és művészet pályájára léphessen, miszerint e téren tehesse haszonvehetővé szelleme kitünő tökéjét, és érvényesítse találékonyságát, gyors felfogását és teremő erejét? Oly térre volt tehát utalva, mely ellenségének hozzáférhetlen vala és úgy szólván kizárólagos sajátját képezé, melyet mintegy majoratust örökölt nemzedékről nemzedékre. Ez vallása volt, melynek hagyományai a thalmudban rakvák le, melyet systematicus elmék mint Maimonides, Ascheri Jakab, Káro József, és többen rendszeresíteni és tudományos tárgyalás modorában előadni törekedtek.

De a lángész nem elégszik meg az adott esetekkel, ő ujat és ismét ujat, sőt feltűnőt akar teremteni. A thalmud és a rendszerező művek, valamint későbbi responsumok és commentárok szolgáltaták tehát az *anyagot* éleselméjük érvényesítésére, a tárgyalt módszer az észtermékek *alakját*, mely utóbbi, ámbár századunk szempontjából óriási dőreség és minden tudományos alapot nélkülöző, mégis kimenthető, sőt méltányolható is, ha ama kor álláspontjára helyezkedünk. De csakis ama kor álláspontjára helyezkedve!

Mit akar azonban a pilpul a mai korban? Miért nem törekedünk, hogy már valahára bevégeztnek nyilváníttassék e módszer alkalmazása és mint egy leélt aggnak sírkövére e szökat irhassuk: *requiescat in pace!* Miért üzik még a modern — nem említem a szánakozásra méltó romanticus — philosophiae doctor czímmel diszelkedő rabbik a „*pscheltlirozást*“, ámbár a kor szelleme, melynek alapvonala a „tudományos felfogás“,

épenséggel kizárja? Miért hangoztak el Löw szavai, melyekkel a Ben Chananjában józan elveket vitatott, ki a thalmud tudományos tárgyalását sürgette?

Minden józan eszű ember be fogja vallani, hogy szükséges, miszerint a korszerű rabbi a thalmudot jártassággal kezelhesse, mert e nélkül mint zsidó papnak, alaptalan phrasissá sülyed hivatása. De, kérдем, miért követelék a községek, hogy papjaik, ámbár tanuló éveiket a héber theológián kívül még philosophiai, philologiai és historiai tanulmányokkal töltötték, okvetlen ily pilpulistikus próbaelőadásnak vessék alá magukat, ámbár ezek magának a thalmudnak felfogását hátráltatták, a jó izlést rontják és a logikai gondolkodást tompítják és a mi ellen joggal szálltak sikra a thalmud orthodox herosai is, mint Lentschitz, Horovitz (Schelah „a szent“) és többen a régiek közül?

Csak azért véltük korszerűnek ezen czikkünket, mivel tanácsos volna a magyar rabbinövelde thalmudi módszerét oly irányra vezetni, mely egyenes negatiója volna a „*pseltlirozásnak*“; továbbá intézkedni a felől, hogy az ifju rabbik alkalmazása ne tétessék függővé ily badar próbaelőadásoktól; hogy eleje vétessék amaz előítéletnek, mintha a theologiai képzettség *conditio sine qua nonja*, vagy legalább kiegészítő része az ily „*charifuth*“ mely idővesztés és nem bir más előnnyel, minthogy az elmét élesíti, mely eredmény azonban sokkal hasznosabb utakon és czélszerűbb eszközök által érhető el. Elég tanujele a theologiai érettségnek a papi oklevél, melyet nem szükséges megerősíteni korszerűtlen gyakorlatok által, melyek, mint Mendelssohn a sakról állítá: komolyabbak semhogy játéknak, de hasztalanabbak semhogy komolyságnak nevezhetnők. G. I.

 April havi számokkal nem szolgálhatunk már, az utóbbi napokban bekerült előfizetések mind májustól fogva számíttatnak.

V e g y e s e k.

* * *Deutsch Henrik* kitünő munkatársunk ministeri decretummal a helybeli izr. minta-főtanoda igazgatójának lett kinevezve.

* * Kérdés intéztetett hozzánk, miért nem erősített meg az „alliance israelite universelle“ pesti fiókegylete. Mi úgy vagyunk értesülve, hogy az alapzzabályok azért nem hagyattak helyben, mivel nem alkalmazkodnak az egyletekről szóló országosan kötelező szabványainkhoz, és nem kétkedünk, hogy ha az alapszabályok ily alakú, s épen nem lényeges változtatásokkal terjesztetnének föl, nem is tagadtatnék meg tőlök a megerősítés. Hiszen Vácson fön is áll ily fiókegylet.

Szerkesztői s kiadói üzenetek.

Szathmármegye, S. A. Ujhely (ß-levelező) és Miskolcz-ból a levelek tárgyhalmaz miatt kimaradtak ezen számból.

R. Gy. urnak, Győrre. Ilyen stylgyakorlat számára nincs helyünk. E lap utóbbi számaiból legjobban megítélheti, milyen dolgozatokat használhatunk.

F. J. urnak, Kassán. Számot tartunk az ön közreműködésére.

Kiadó és felelős szerkesztő: Fenyvessy Adolf.